

Mardin Dinî Mûsikî Kültüründe Mevlidhân Hâfız Mehmet Ali Demir

Egecan Aydın¹

Öz: Bu çalışmanın konusu, Mardin dinî mûsikî kültüründe “Mevlidhânlık” geleneği içinde yetişen Hâfız Mehmet Ali Demir’in yeri ve önemidir. Mardin’in dinlerin bir arada yaşayabildiği kadim bir şehir olması dinî mûsikîyi geliştirmiş; câmi mûsikîsi de böylelikle zengin bir kültürel yapı oluşturmuştur. Hâfız Mehmet Ali Demir, Mardin’de câmi mûsikîsinin önde gelen önemli bir icrâcısıdır. Aynı zamanda Demir, yörede var olan “Mevlidhânlık” geleneğinin yaşayan son temsilcilerinden biridir. Bu çalışmanın amacı, Mardin’de var olan dinî mûsikî kültürünü genel hatlarıyla ifade edebilmek ve bu kültür içinde yetişen Hâfız Mehmet Ali Demir’in yörede ön plana çıkan icrâ örneklerini sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Mardin, dinî mûsikî, mevlidhân, Hâfız Mehmet Ali Demir.

Mawlidhan Hâfız Mehmet Ali Demir in Mardin Religious Music Culture

Abstract: The subject of this study is the place and importance of Hâfız Mehmet Ali Demir, who has been raised within Mardin religious music culture and Mawlidhani tradition. The fact that Mardin is an ancient city where religions can live together has led to the development of religious music, and thus the mosque music has reached a form of rich cultural structure. Hâfız Mehmet Ali Demir is a prominent performer of the mosque music in Mardin. At the same time, Demir is one of the last living representatives of the Mawlidhâni tradition. The aim of this study is to express the religious music culture that exists in Mardin in general and to present prominent-in-region performance examples of Hâfız Mehmet Ali Demir, who has been raised within this culture.

Keywords: Mardin, religious music, the mawlidh, Hâfız Mehmet Ali Demir.

¹ Uzman Sınıf Öğretmeni, Mardin Kızıltepe Şenyurt İlkokulu, egecanaydin@hotmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-3702-7322>

Giriş

Mardin tarihi, yapılan arkeolojik kazılarla M.Ö. 8000-7000 yılları arasındaki Erken Neolitik döneme kadar gitmektedir (Mak, 2017: 39). M.Ö. 4500'lerden (Ahunbay, 2005: 78) günümüze kadar Subariler, Sümerler, Akadlar, Babiller, Hititler, Midiler, Asuriler, Urartular, Sityaniler, Midyaniler, Persler, Makedonyalılar, Slokiler, Partlar, Abgarlar, Romalılar, Rumlar, Araplar, Emeviler, Abbasiler, Kundaçoğulları, Hamdaniler, Büveyhliler, Mervaniler, Selçuklular, Artuklular, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler ve Osmanlılar olmak üzere birçok uygarlığın devlet kurduğu Mardin şehrinin kim tarafından ve ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir (Dolabeni, 1972: 21-74).

Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki Mezopotamya toprakları üzerinde yer alan, tarihsel süreçte birçok uygarlığa ev sahipliği yapan, “Yahudilik, Hıristiyanlık, İslamiyet” gibi semavî dinlerin buluşma noktası olan (Mak, 2017: 60-69) Mardin şehri, tarih boyunca “Marde, Maridin, Merdin, Maridin” gibi isimlerle anılmıştır. “Mardin” ismini ise tarihte ilk defa Romalı tarihçi Ammianus Marcellinus ifade etmiştir (Taşdemir, 2003: 43).

Günümüz Mardin'in merkezde ağırlıklı olarak Arap ve Türkmen nüfusu yaşamaktadır. Toplumun en kalabalık nüfusunu Kürtler ve Araplar oluşturmaktadır. İslam dininin “Şâfiî” mezhebine mensup insanların oluşturduğu bu topluluklar merkez başta olmak üzere Midyat, Savur ve Nusaybin ilçelerinde yaşamaktadır (Mak, 2017: 64).

Mardin'de -geçmişten günümüze- farklı kültür ve dinler bir arada varlığını sürdürmektedir. İnsanlar arasında din, dil, ırk gibi ayrımlar görülmemektedir. Kültür ve dinlerin iç içe yaşadığı bu kadim kentte insanlar, birbirlerinin dinî bayramlara saygı göstermekte, önemli gün ve gecelerdeki programlarda birbirlerine yardıma koşmakta, hoşgörüyü ön planda tutarak iyi komşuluk ilişkileri kurmaktadır. Müslüman birinin selamına diğer dinlerden başka biri aynı selam hitabı ile karşılık vermekte, Hristiyan birinin bayramına yine diğer dinlerden insanlar aynı şekilde saygı göstermektedir. Bu ve benzeri örneklerle farklılık ve çeşitliliğin hoşgörüyü birleştirdiği bir ortamda mûsikî de, kültürlerin etkileşimi sonucu manevî bir münasebet halini almıştır. Neyzen Niyazi Sayın'ın “iki ses arasındaki manevî münasebet” (Tan, 2008: 21) olarak tanımladığı mûsikî, Mardin'de “câmi, kilise, manastır, medrese, ev ve türbelerde görülmektedir (Özdem, 2005: 334).

Mûsikînin bir kolu olan dinî mûsikî, dinî duygu ve düşüncelerin mûsikî kuralları içinde sözlü ve sözsüz icrâsına denir (Çakır, 2009: 13). Mardin dinî mûsikî kültüründe câmi mûsikî içerisinde, “ezan, kamet, mahfel sürmesi, salâ, salât, salâvat, tekbir, istiğfar, temcid, ferâciye, tevşih, ilâhi, mevlid” formları icrâ edilmektedir (Aydın, 2018: 32-161). Bu formlardan “mevlid” diğerlerinden daha

² Çalışmanın öznesini oluşturan Mevlidhân Hâfız Mehmet Ali Demir, Mardin merkezde yaşayan Şâfiî mezhebine bağlı Arap kökenli Müslüman bir vatandaşdır.

çok öne çıkmaktadır. Mevlid,³ önemli dinî gün, gece ile diğer önemli gün ve olayların genelinde icrâ edilmektedir. “Ferâciye, temcid, salât-ı kemâliye, salât-ı aşr, teravih salâvatı, mevlid salâvatı” ise ülkemizin başka şehirlerinde nadir olarak görülebilecek, Mardin’e özgü olan câmi mûsikîsi formlarıdır.

Mardin’in Arap topraklarına yakınlığı ve Müslüman kesimin Arap kökenli olması gibi faktörler doğrultusunda dinî mûsikî kültüründe Arap mûsikîsi esintileri görülmektedir (Aydın, 2018: 200). Halk tarafından kullanılan “mensuri, şelgai, hâkimi, dîvan, ibrâhîmî” gibi ülkemizin başka şehirlerinde görülmeyen makamlar bunun örneğidir (Aydın, 2018: 25, 26). Türk mûsikîsi makamlarının da özelliklerini gösteren bu makamlar, dinî mûsikîde Türk-Arap etkileşimi ile yeni bir sentez doğurmuştur. Mevlidhan Hâfız Mehmet Ali Demir de bu sentez kültürünün içinde yetişen günümüz Mardin dinî mûsikî kültürünün yaşayan bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

1. Mevlidhân Hâfız Mehmet Ali Demir

Mardin dinî mûsikî kültüründe Artuklular’dan (1110-1409) günümüze birçok mevlidhân yaşamıştır. Bu mevlidhânlar, yaşadıkları dönemde halk tarafından saygı gören ve sevilen kişiler olmuştur (Aydın, 2018: 180-186). Bunların içinden, günümüzde gerek yaşayışı gerek kişiliği gerekse icrâsı ile öne çıkan bir mûsikîşinas vardır. Bu mûsikîşinas, Mardin’de var olan dinî mûsikî kültürü içinde “mevlidhân” geleneği ile meşk usûlü yetişmiş, halk arasında “Hâfız Ali” olarak ün salan Mevlidhân Hâfız Mehmet Ali Demir’dir.⁴

Mehmet Ali Demir, 1943 yılında Mardin ilinin Kabala mahallesinde doğmuştur. Demir, küçük yaşta geçirdiği bir rahatsızlık sebebiyle gözlerindeki görme yetisini yitirmiştir. Ulu Câmîi merhum imamı Mevlidhân Hâfız Mehmet Esad Aydınöz, Demir’i çok sevmiş ve onu diğer talebelerinden ayrı tutmuştur. Demir, hafızlığı Aydınöz’ün kendisine gösterdiği özel ilgi ve hocalığı sayesinde 1 Şubat 1961 tarihinde, “iyi” dereceyle almıştır (Aydın, 2018: 187, 188). Demir, hocası ile birlikte uzun yıllar katıldığı mevlidlerde hocasından meşk ederek “mevlidhân” geleneğine dolaylı olarak katılmış ve bu geleneğin günümüzde yaşayan son temsilcilerinden biri konumuna ulaşmıştır.

Demir’in içinde yer aldığı meşk silsilesi şu şekildedir: Abdurrahman İnan (1896-1982), Abdülkerim Atasayar (1905-1975), Kemav Heve (doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir), Mehmet Ürün (1919-1996), Mehmet Esad Aydınöz (1920-1983), Halil Bilgin (1923-1987), Şeyhmus Tatlıdede (1934-1990), Cevat Aygüler (1939,...), Mehmet Ali Demir (1943,...), Zeki Çalka (1944,...), Hasan Yenigün (1957,...), Adnan Oyman (1958,...) (Aydın, 2018: 182-186).

³ Mardin’de, Ahmed İbn-i Hacer el-Heytemî’ye ait “en-Nî’metü’l-Kübrâ Ale’l-Âlem Fi Mevlidi Seyyidi Veleli Âdem” isimli mevlid icrâ edilmektedir.

⁴ Mehmet Ali Demir, talebeliği ile birlikte müezzin olarak emekli olduğu Ulu Câmîi’nde yaklaşık elli yıl geçirmiştir (Aydın, 2018: 175) Ulu Câmîi ile bütünleşen Demir, âmâ gözleriyle, Ulu Câmîi minâresinin içinde kaç basamak merdiven olduğundan şehrin herhangi bir yerinden Ulu Câmîi’ne nasıl gideceğine kadar birçok insandan daha bilgilidir.

1.1 İcrâ Ettiği Formlar

Mevlidhân Hâfız Mehmet Ali Demir, dinî mûsikîye ait “beş vakit ezan, kamet, mahfel sürmesi, Cuma salâsı, cenaze salâsı, salât-ı ümmiye, salât-ı kemâliye, salât-ı aşr, teravîh salâvatı, mevlid salâvatı, tekbir, istiğfar, tilavet-kıraat, temcid, ferâciye, mevlid, tevşih, ilâhi, kaside, şuşul” formlarını icrâ etmektedir (Aydın, 2018: 31-166).

Mardin’de Ramazan ve Kurban Bayramı sabahları özellikle Ulu Câmii’nin minaresinden sabah namazı vaktinden önce fasıl şeklinde yöreye özgü makam ve tavir içerisinde sırasıyla “temcid, istiğfar, istiğfar duası, tekbir, kasîde, tekbir, ezan, salâvat ve ferâciye” icrâ edilir (Aydın, 2018: 30). Bu geleneği Mardin’de yıllardır mevlidhânlar sürdürmüştür. Gelenek, günümüzde Demir tarafından devam ettirilmektedir. Ulu Câmii’nin yanında, Akkoyunlu Devleti döneminde (1433-1473) yapılan Kasımiye Medresesi’nin (1445) avlusunda Ramazan aylarında açık havada teravîh namazı kılınmaktadır. Osmanlı Devleti döneminde (1514-1922) yapılan Reyhaniye Câmii’nde asırlardır her perşembe ikindi namazının farzının hemen bitiminde cemaat tarafından cumhur halinde salât-ı kemâliye; şehirdeki câmilerin genelinde sabah ezanlarından önce temcid, genellikle cuma günleri Cuma ezanından hemen önce ise ferâciye icrâ edilmektedir (Aydın, 2018: 176). İcrâları, sesi ile ön plana çıkan mûsikîşinasların yanında câmilerde görevli olarak bulunan müezzin ve imamlar yapmaktadır. Demir’e gittiği her mekânda halk tarafından saygı duyulduğu için icrâların kendisine bırakıldığı görülmektedir.

Şekil 1. Hâfız Mehmet Ali Demir, 21 Eylül 2018, Mardin Ulu Câmii, Fotoğraf: Egecan AYDIN.

1.1.1. Tevşih

Halkın sevgisini kazanmış olan Demir, günümüzde Mardin'deki mevlid merasimlerinin genellikle büyük bir bölümüne icrâcı olarak katılmaktadır. Demir tarafından mevlid aralarında okunan tevşihler 2018 yılında yayınlanan yüksek lisans tezinde ilk defa notaya alınmıştır.⁵ Örneğine daha önce hiçbir yerde rastlanılmayan tevşihler, mevlidin bölümleri⁶ arasında geçişi sağlamaktadır. Mevlidin her bölümü ayrı makamlarda icrâ edildiği için tevşihler makam geçişlerini sağlamak gibi bir görevi de üstlenmekte, aynı zamanda icrâcılara kısa süreli dinlenme imkânı sağlamaktadır.

Mevlid aralarında tevşihler “sabâ, hicaz, hüseyinî, uşşâk, hüzzam, segâh, hicaz-hümâyun, bûselik” makamlarında icrâ edilmektedir. Sabâ makamı ile başlayıp yine sabâ makamı ile son bulan on iki tevşih, Mardin'de mevlidin belirli bir gelenek içerisinde icrâ edildiğinin göstergesidir (Aydın, 2018: 140-160).

Mevlid içinde icrâ edilen tevşihlerin büyük bölümü özgün birer örnek durumundadır. Mevlidin başlangıcına hazırlayan ve aynı zamanda tevşihlerin ilki olan Arapça güfteli bu örnek, saba makamının özelliklerini ana hatlarıyla yansıtmaktadır. Dügah perdesinden başlayıp yine aynı perdede karar verilen bu eser inici ve çıkıcı bir özellik göstermektedir. Demir tarafından icrâ edilen tevşih şu şekildedir (Aydın, 2018: 139, 140):

“Mevlâye sallî ve sellim dâimen ebedâ ‘alâ habîbike hayri’l-halki küllihimi (Hilmi, 2005: 146)! Muhammedün seyyidü’l-kevneyni ve’s-sekaleyn. Ve’l-ferîkayni min ‘urbin ve min ‘acemini (Kaya, 2014: 50). Bûşrâ lenâ ma’şere’l-islâmi inne lenâ. Mine’l-‘inâyeti ruknen gayre münhedimi (Kaya, 2014: 132)! Mevlâye sallî ve sellim dâimen ebedâ. ‘alâ habîbike hayri’l-halki küllihimi (Kaya, 2014: 146)!”

Efendime (c.c.), sevgiline (s.a.s.), mahlukatın hepsinin en hayırlısına daimâ ve ebediyyen salâtü selam olsun! Hz. Muhammed (s.a.s.) iki dünyanın, insanların ve cinlerin, Arap ve Arap olmayan her iki kesimin de efendisidir. Ey İslâm toplumu! Allah’ın (c.c.) ezeli bir lütfu olarak bizim yıkılmayan bir dayanağımız vardır, ne mutlu bizlere! Ey sahibimiz bütün yarattıklarının en hayırlısı olan sevgilini Hz. Muhammed’e (s.a.s.) sürekli ve ebedi olarak rahmetinle kuşat ve ona esenlik ver!”

⁵ Egecan Aydın, Mardin’de Dinî Mûsikî (Hâfız Mehmet Ali Demir Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

⁶ Mardin’de icrâ edilen mevlid dört bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler, “ed-Dibâce, es-Siffât, Bişâret, el-Vâkıd”dir.

(SABÂ) TEVŞİH 1

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer, Egecan Aydın

Mev lâ ye
Mu ham me
Büş râ le
Mev lâ ye

sa l li ve se l lim dâ i
dü n sey yi dü l kev ney ni
nâ ma şe re l is lâ mi
sal li ve se l lim dâ i

me n e be dâ ha bî bi ke hay
ve s se ka leyn vel fe rî kay ni min ur
in ne le nâ mi nel i na ye ti ruk
me n e be dâ a lâ ha bî bi ke hay

ril hal ki kül li hi mi
bin ve min a ce mi ni
nen gay re mün he di mi
ril hal ki kül li hi mi

1.1.2.Salât-ı Aşr

Salât-ı aşr, mevlidin ilk bölümü olan “ed-Dibâce”nin bitiminden sonra bir koro ve bir solo şeklinde -solo icrâsı genellikle Demir tarafından- uşşâk makamında icrâ edilmektedir. İcrâ, çargâh perdesi üzerinden başlayarak inici ve çıkıcı bir seyir göstererek düğâh perdesinde karar vermektedir. Demir tarafından icrâ edilen salât-ı aşr şu şekildedir (Aydın, 2018: 70-73):

“Sallû ‘aleyhi ve sellimû teslimâ! Hattâ tenâlû cenneten ve ne‘îmâ! Allahü yeczi men yusallî merreten. ‘Aşran ve yudhâ fi’l-cînâni mukîmâ. Ya ‘âşikîne Muhammeden hayre’l-melâ! Sallû ‘aleyhi ve sellimû fi’l-evvele! Men kad rakâ seb’a’t-tibâki’l-‘âliyah! Sallû ‘aleyhi ve sellimû fi’s-sâniyah! Fî na’tihî kütübü’l-ilâhi bâhisâ. Sallû ‘aleyhi ve sellimû fi’s-sâlisah! Min keffihî ‘aynü’l-mekârimi nâbi’â! Sallû ‘aleyhi ve sellimû fi’r-râbi’ah! ‘Aynü’l-vikâyeti lem tezel lehü hârisâ. Sallû ‘aleyhi ve sellimû fi’l-hâmiseh! Ve-bihî ru’ûsü’l-küfri adhat nâkisah. Sallû ‘aleyhi

ve sellimû fi's-sâdisah! Âyâtühû mislü'l-bürûdi't-tâli'a. Sallû 'aleyhi ve sellimû fi's-sâbi'ah! Vallâhi lem telidi'n-nisâü ke-Âmine! Sallû 'aleyhi ve sellimû fi's-sâmineh! Ve rahmetü'l-lâhi'l-'azîmi'l-vâsi'ah. Sallû 'aleyhi ve sellimû fi't-tâsi'ah! Envâruhû tecli'l-'uyûne'n-nâzira. Sallû 'aleyhi ve sellimû fi'l-'âşirah!

Ona teslimiyetle salât ü selâm edin! Böylece cennete ve nimete erişesiniz! Allah (c.c.) bir kere salât edeni bile mükafatlandırır. On kez salât edeni ise cennetlerde kalıcı kılar. Ey seçkinlerin en hayırlısı olan Muhammed'e (s.a.s.) âşık olanlar! Ona birinci kez salât ü selâm edin! Ey yedi kat yüce semaya yükselen! Ona ikinci kez salât ü selâm edin! İlâhî kitaplar onu övme konusunda araştırma içindedir. Ona üçüncü kez salât ü selâm edin! Avcundan asalet pınarı çıkan! Ona dördüncü kez salât ü selâm edin! Onu koruyucu gözü devamlı onun bekçisidir. Ona beşinci kez salât ü selâm edin! Ve onunla küfrün başları eksilir. Ona altıncı kez salât ü selâm edin! Onun varlığının delilleri tıpkı doğan serinlik gibidir. Ona yedinci kez salât ü selâm edin! Allah'a (c.c.) yemin olsun ki hiçbir kadın Âmine gibi çocuk doğurmamıştır! Ona birinci kez salât ü selâm edin! Yüce Allah'ın (c.c.) rahmeti geniştir. Ona dokuzuncu kez salât ü selâm edin! Onun nurları bakan gözlere tecelli eder. Ona onuncu kez salât ü selâm edin!"

UŞŞÂK SALÂT-I AŞR

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Sal lû a ley hi ve sel li mû tes li mâ
Al la hü yec zî me n yu sal lî mer re ten
ya â şî kî ne Mu ha m me den hay re l me lâ
men ka d ra kâ seb a t ti bâ kul â li yeh
fi na ti hî kü tü bü l i lâ hi bâ hi sâ
min ke f fi hî ay nü l me kâ ri mi nâ bi â
ay nü l vi kâ ye ti le m te zel le hû hâ ri sâ
vebi hî ru û sül kü f ri ad hat nâ ki sah
a yâ tü hû mis lü l bü rû dit tâ li a
val lâ hi lem teli di n ni sâ ü ke Â mi ne
ve ra h me tül lâ hil a zî mi l vâ si ah
en vâ ru hû tec lil u yû ne n nâ zı ra

106

hat tâ te nâ lû ce n ne ten ve ne î mâ
aş ra n ve yud hâ fi l cî nâ ni mu kî mâ
sal lû a ley hi ve sel li mû fil e v ve le
sal lû a ley hi ve sel li mû fis sâ ni yeh
sal lû a ley hi ve sel li mû fis sâ li seh
sal lû a ley hi ve sel li mû fir râ bi ah
sal lû a ley hi ve sel li mû fil hâ mi seh
sal lû a ley hi ve sel li mû fis sâ di seh
sal lû a ley hi ve sel li mû fis sâ bi ah
sal lû a ley hi ve sel li mû fis sâ mi neh
sal lû a ley hi ve sel li mû fit tâ si ah
sal lû a ley hi ve sel li mû fil â şî ra h

1.1.3. Ferâciye

“Kurtuluş” ve “ferahlık” anlamlarına gelen ferâciye, Arapça “f-r-c” kökünden gelir. Ferâciye, doğum yapacak kadının doğumunun rahat geçmesi, hastanın sağlığına ve mahkûmun özgürlüğüne kavuşması, ölüm sırasındaki birinin son nefesini kolay vermesi, Allah’tan (c.c.) hayırlı eş, iş, sağlık, mutluluk, gibi

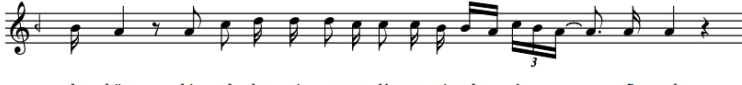
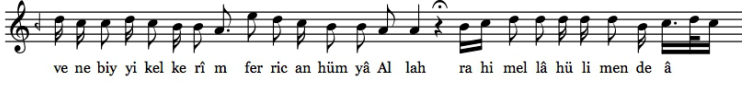
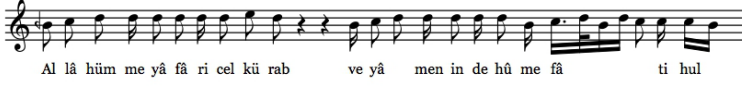
konularda bir şey istemek sebebiyle istenilen vakitte icrâ edilebilen bir câmi mûsikîsi formudur (Akpınar, 2008: 190).

Genellikle uşşâk makamında okunan ferâciyeye segâh perdesi üzerinden başlanılır. Çıkıcı ve inici bir seyir ile düğâh perdesinde karar verilir. Demir tarafından icrâ edilen ferâciye şu şekildedir (Aydın, 2018: 91, 92):

“Allâhümme yâ fârice'l-kürab! Ve yâ men 'indehû mefâtihu'l-ferac!
İlâhi feracüke karîb. Ve kâsîdüke lâ yahîb yâ Allah! Allahüme ferric 'an
külli merîdin ve gâibin ve mehmûmin ve megmûmin ve medyûnin ve
mescûnin ve dîkatin ve 'usrin min ümmeti Muhammed! Bi-câhi'l-
Kur'âni'l-'azîm! Ve nebiyyike'l-kerîm! Ferric 'anhüm yâ Allâh! Rahîme'l-
lâhü li-men de'â lehüm. Bi's-sihhati ve's-selâmeti ve'l-'âfiyeh!

Ey Allah'ım (c.c.), ey sıkıntılıların ferahlatıcısı! Ey ferahlığın anahtarlarının kendisinde olduğu Allah'ım (c.c.)! Senin ferahlatman yakındır. Vereceğin rahatlık boşa çıkmaz yâ Allah (c.c.)! Ey Allah'ım (c.c.)! Kur'ân-ı azîmü'ş-şân ve şerefli Peygamber'in (s.a.s.) hürmetine, ümmet-i Muhammed'den (s.a.s.) olan her hasta, kaybolmuş, kederli, dertli, borçlu, hapsedilmiş, darda ve sıkıntıda olan kimseleri feraha eriştir! Yüce Kur'ân hürmetine! Şerefli Peygamber'in (s.a.s.) hürmetine! Onları feraha eriştir yâ Allah (c.c.)! Onlar için duâ edene Allah (c.c.) rahmet etsin! Sağlık, esenlik ve âfiyetle!”

UŞŞÂK FERÂCIYE

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: MardinDerleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

1.1.4. Temcid

Ezandan ayrı olarak okunan bir dua niteliğinde olan temcid, “ululama, ağırlama anlamlarına gelmektedir (Sezikli, 2011: 410). Allah’ı (c.c.) öven sözlerden oluşan temcid, genellikle sabah ezanı vaktinde genellikle saba makamında okunur. Dügâh perdesiyle başlayıp yine aynı perdeyle karar veren icrâ, inici ve çıkıcı bir seyir göstermektedir. Demir tarafından icrâ edilen temcid şu şekildedir (Aydın, 2011: 88, 89):

“Allahümme ya Hayy ya Kayyûm! Yâ Bedî‘a’s-semâvâti ve’l-ard! Yâ mâlike’l-mülki yâ ze’l-celâli ve’l-ikrâm! Allahümme ya müfettiha’l-ebvâb! Ve yâ müsebbibe’l-esbâb! Yâ kâdiye’l-hâcât! İftah lenâ hayre’l-bâb. Yâ Allah (c.c.)!

Hayy ve Kayyum olan ey Allah'ım (c.c.)! Ey gökleri ve yeri eşsiz bir şekilde yaratan! Ey mülkün yegâne mâliki! Ey azamet ve ikram sahibi! Ey kapıları ardına kadar açan Allah'ım (c.c.)! Ey sebeplerin ilk sebebi! Ey ihtiyaçları karşılayan! Bize hayırlı bir kapı aç. Yâ Allah (c.c.)!"

SABÂ TEMCİD

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Bîrer

Al la hüm me ya Hayy ya Kay yüm ya be dî as se mâ vâ ti vel ard
yâ mâ li kel mül ki yâ zel ce lâ li vel ik râm
Al la hüm me ya mü fet ti hal eb vâ b
ve yâ mü seb bi bel es bâ
yâ kâ di yel hâ câ t if tah le nâ
hay rel bâ b yâ Al la h

1.1.5. Salât-ı Kemâliye

Salât-ı kemâliye Kadîrî, Halvetî ve Rıfâiyye tarîkatları tekkelerinde zikir öncesinde (Özcan, 2009: 16) okunan bir salâvattır (Akpinar, 2011: 70). Salât-ı kemâliye, Hz. Muhammed'e (s.a.s.) olan sevginin bir ürünü olarak onu övmek için yazılmıştır. (Yılmaz, 2016: 12). Salât-ı kemâliyenin güftesi, Mustafa Kemâleddin Bekrî Efendi'ye aittir (Kılıç, 2015: 311).

Salât-ı kemâliye, genellikle uşşâk makamında icrâ edilir. Dügâh perdesiyle başlayıp yine aynı perdeyle karar veren icrâ, inici ve çıkıcı bir seyir

göstermektedir. Demir tarafından icrâ edilen salât-ı kemâliye şu şekildedir (Aydın, 2018: 62-66):

“Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ seyyidinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih! Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ rasûlinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih! Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ rasûlinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih! Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ nebiyyinâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih. Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ şemsi’d-duhâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih! Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ bedri’d-dücâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih! Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ hayri’l-verâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih! Allahümme salli ve sellim ve bârik ‘alâ nûri’l-hudâ Muhammedin ve ‘alâ âlihî ‘adede kemâli’l-lâhi ve kemâ yelîku li-kemâlih!

Allah’ım (c.c.)! Efendimiz Hz. Muhammed sallallâhu aleyhi ve selleme âline senin nezdindeki kemâlât adedincede ve O’ndaki (s.a.s.) kemâlâta yaraşacak tarzda salâtu selâm ve bereketler ihsân eyle! Allah’ım (c.c.)! Resulümüz Hz. Muhammed sallallâhu aleyhi ve selleme âline senin nezdindeki kemâlât adedincede ve O’ndaki (s.a.s.) kemâlâta yaraşacak tarzda salâtu selâm ve bereketler ihsân eyle! Allah’ım (c.c.)! Nebiyimiz Hz. Muhammed sallallâhu aleyhi ve selleme âline senin nezdindeki kemâlât adedincede ve O’ndaki (s.a.s.) kemâlâta yaraşacak tarzda salâtu selâm ve bereketler ihsân eyle! Allah’ım (c.c.)! Kuşluk vaktinin güneşi Hz. Muhammed sallallâhu aleyhi ve selleme âline senin nezdindeki kemâlât adedincede ve O’ndaki (s.a.s.) kemâlâta yaraşacak tarzda salâtu selâm ve bereketler ihsân eyle! Allah’ım (c.c.)! Karanlığın aydınlığı Hz. Muhammed sallallâhu aleyhi ve selleme âline senin nezdindeki kemâlât adedincede ve O’ndaki (s.a.s.) kemâlâta yaraşacak tarzda salâtu selâm ve bereketler ihsân eyle! Allah’ım (c.c.)! Mahlûkâtın en hayırlısı Hz. Muhammed sallallâhu aleyhi ve selleme âline senin nezdindeki kemâlât adedincede ve O’ndaki (s.a.s.) kemâlâta yaraşacak tarzda salâtu selâm ve bereketler ihsân eyle.”

UŞŞÂK SALÂT-I KEMÂLIYE

Kaynak: Hâfız Mehmet Ali Demir
Yöre: Mardin

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç
Notaya Alan: Murat Birer

Al la hüm me sal li ve sel lim ve bâ
Al la hüm me sal li ve sel lim ve bâ
Al la hüm me sal li ve sel lim ve bâ
Al la hüm me sal li ve sel lim ve bâ
Al la hüm me sal li ve sel lim ve bâ
Al la hüm me sal li ve sel lim ve bâ
Al la hüm me sal li ve sel lim ve bâ
Al la hüm me sal li ve sel lim ve bâ
Al la hüm me sal li ve sel lim ve bâ

ri k a lâ sey yi di nâ Mu ham me din ve a lâ
ri k a lâ hay ril ve râ Mu ham me din ve a lâ
ri k a lâ nû ril hü dâ Mu ham me din ve a lâ
ri k a lâ be ş i ri nâ Mu ham me din ve a lâ
ri k a lâ ne zi ri nâ Mu ham me din ve a lâ
ri k a lâ ken zil a tâ Mu ham me din ve a lâ
ri k a lâ ş em sid du hâ Mu ham me din ve a lâ
ri k a lâ Ra s û s û nâ Mu ham me din ve a lâ
ri k a lâ ne biy yi nâ Mu ham me din ve a lâ
ri k a lâ bed rid du câ Mu ham me din ve a lâ

â li hí a de de ke mâ
 â li hí a de de ke mâ
 â li hí a de de ke mâ
 â li hí a de de ke mâ
 â li hí a de de ke mâ
 â li hí a de de ke mâ
 â li hí a de de ke mâ
 â li hí a de de ke mâ

lil lâ hi ve ke mâ
 lil lâ hi ve ke mâ
 lil lâ hi ve ke mâ
 lil lâ hi ve ke mâ
 lil lâ hi ve ke mâ
 lil lâ hi ve ke mâ
 lil lâ hi ve ke mâ
 lil lâ hi ve ke mâ
 lil lâ hi ve ke mâ

ye li ku li ke mâ lih
 ye li ku li ke mâ lih
 ye li ku li ke mâ lih
 ye li ku li ke mâ lih
 ye li ku li ke mâ lih
 ye li ku li ke mâ lih
 ye li ku li ke mâ lih
 ye li ku li ke mâ lih
 ye li ku li ke mâ lih

Sonuç

Mardin’de bazı dinî mûsikî formları ve bu formların icrâ tavırları ülkemizin diğer bölgelerinden farklı olarak kendine has bir niteliğe sahiptir. Câmî, kilise, manastır, medrese, ev ve türbelerde karşımıza çıkan dinî mûsikî kültüründe, yöreye özgü gelenekleşen uygulamalar görülmektedir.

Ülkemizin diğer şehirlerinde unutulmasına rağmen Mardin’de halk tarafından yaşatılan salât-ı aşr, salât-ı kemâliye, temcid, ferâciye gibi dinî mûsikî formları vardır. Salât-ı aşr, mevlidin “ed-Dibâce” ve “es-Sıffât” bölümleri arasında icrâcıları dinlendirmek için okunur. Koro ve solo dönüşümlü olarak çargâh ile rast perdeleri arasında ritmik bir şekilde seyredilerek uşşâk makamında icrâ edilmektedir. Tekke zikirlerinde icrâ edilen salât-ı kemâliye, Mardin’de câmi mûsikîsi kültüründe yaşatılmaktadır. Gerdaniyye ve uşşâk perdeleri arasında seyredilen kemâliye, Mardin’de özellikle teravîh ve bayram sabahlarının vazgeçilmez bir salâttır. Genellikle sabah namazı vakitlerinde icrâsı duyulan temcid, düğâh ile nevâ perdeleri arasında, okunması için belirli bir vakti olmayan ferâciye ise düğâh ile hüseyinî perdeleri arasında seyredilerek icrâ edilmektedir. Genellikle dört-beş ses aralığında icrâsı yapılan bu formlar hem halkın geçmişten gelen kültürlerini benimseyip yaşattıklarını hem de Mardin dinî mûsikîsindeki okuyuş tavrını göstermektedir.

Mardin’de icrâ edilen dinî mûsikî, makam ve tavır bakımından Arap mûsikîsi ile benzer bir özellik taşımaktadır. Mevlidhân Hâfız Mehmet Ali Demir ise Mardin’de “Mevlidhânlık” geleneği içinde yetişmiş ve bu silsilenin yaşayan son temsilcilerinden olmasıyla dinî mûsikî formlarının en güzel uygulayıcılarından biri olarak ön plana çıkmaktadır.

Küçük yaşta görme yetisini kaybetmesine rağmen Kur’an-ı Kerim’i dinlemek sûretiyle ezberleyen ve talebeliği ile birlikte Ulu Câmiî’nde yaklaşık elli yıllık bir geçmişi olan Mevlidhân Hâfız Mehmet Ali Demir, günümüzde özellikle mevlid merasimlerinin baş icrâcisidir.

Mardin’in Arap topraklarına yakın olması ve Arap kültürüne ait insanların fazlalığı mûsikîde Arap etkisini göstermektedir. Bu durum kültürel ve coğrafi yakınlığın doğal bir sonucudur. Mevlidhân Hâfız Mehmet Ali Demir tarafından icrâ edilen dinî mûsikî formlarının büyük bir bölümü Arapça sözlerden oluşmaktadır. Çalışmamızda bahsedilen formların yanında Demir tarafından “ezan, kamet, mahfel sürmesi, salâ, salât, salâvat, tekbir, istiğfar, Kur’an tilâveti, mevlid, ilâhi ve kaside” formları da icrâ edilmektedir.

Mevlidhân Hâfız Mehmet Ali Demir’in icrâlarında Arap kültürünün yanında İstanbul tekke ve câmi mûsikîsinin de etkilerini görmek mümkündür. Salât-ı kemâliye ve temcid gibi ortak formların varlığı bunun en güzel örneğidir. Aynı zamanda Demir, tok ve gür bir sese sahiptir. Genellikle belli bir makam dizisi olan icrâları birkaç ses aralığındadır. İcrâlarında en çok ön plana çıkan özelliklerden birisi de yöreye özgü bir tavır ile sesini dalgalandırmasıdır.

Kaynakça

- Ahunbay, M. (2005). *Taşın Belleği Mardin*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
 Akpınar, H. (2008). *Bir Câmi Mûsikîsi Formu: Ferâciye*. 16 Aralık 2018 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/260749> adresinden alındı.
 Akpınar, H. (2011). *Şanlıurfa’da Dinî Mûsikî*. Ankara: Yayınevi Yayınları.

- Aydın, E. (2018). *Mardin’de Dinî Mûsikî (Hâfız Mehmet Ali Demir Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakır, A. (2009). *Müziğe Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Dolebeni, M. H. (1972). *Tarihte Mardin*. İstanbul: Resim Ofset Yayınları.
- el-Bûsayrî, M. (2005). *Kasîde-i Bürde* (Ö. F. Hilmi, Çev.) İstanbul: Fatih Yayınevi. (Çalışmanın orijinali 1287’de basılmıştır.)
- Kaya, M. (2014). *Kasîde-i Bürde’yi Türkçe Söyleyiş*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Kılıç, M. (2015). *Mardin’de Bir Salât-ı Kemâliyye Örneği*. 18 Aralık 2018 tarihinde <http://mukaddime.artuklu.edu.tr/download/article-file/184169> adresinden alındı.
- Mak, M. (2017). *Müziğin Çokkültürlü Kodları; Mardin*. Yayınlanmamış Doktora Tezi: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, N. (2009). *Salâ. Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde. <https://islamansiklopedisi.org.tr/> adresinden alındı.
- Özdem, F. (2005). *Taşın Belleği Mardin*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sezikli, U. (2011). *Temcid. Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde. <https://islamansiklopedisi.org.tr/> adresinden alındı.
- Tan, A. (2008). *Niyazi Sayın’ın Ney Tavrında Perde Pozisyonları*. Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taşdemir, M. (2003). *Mardin. Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde. <https://islamansiklopedisi.org.tr/> adresinden alındı.
- Yılmaz, S. (2016). *Şanlıurfa’daki Teravihlerde Okunan Salât-ı Kemâliyeler*. Sanatta Yeterlilik Tezi: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.